

Ölüm Algısı Ölçeği (ÖAÖ) Türkçe Versiyonunun Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

İlhan TOPUZ*

Özet- Bu araştırmanın amacı, bireylerin ölüme yönelik algılarını ölçebilecek, Türk-İslam kültürüne uygun bir ölçek geliştirmektir. Bu amaçla daha önce Spilka ve arkadaşlarının geliştirmiş oldukları ölçekten yararlanılmıştır. Spilka ve arkadaşlarının ölçeğinde yer alan maddelerin yanında kültürümüze ait özellikleri taşıyan ifadelerden oluşan bir madde havuzu oluşturulmuştur. Bu madde havuzu SDÜ doğu kampüsünde eğitim öğretim gören, çeşitli fakültelerdeki farklı yaş, cinsiyet ve sosyo-ekonomik düzeydeki 382 öğrenci grubuna uygulanmıştır. Uygulamadan elde edilen veriler, gerekli istatistiki analizlere tabi tutulmuştur. Temel bileşenler, Pearson korelasyon ve Faktör analizi teknikleriyle elde edilen sonuçlar, ölüm algısı Ölçeğinin (ÖAÖ) tüm geçerlik ve güvenilirlik göstergelerinin yüksek, alt boyutlar arası anlamlı ilişki sebebiyle yapısal bütünlüğe sahip olduğunu göstermektedir. İstatistiki analiz sonuçlarına göre, gençlerin ölüme yönelik algılarını “*Acı Çekme, Bilinmeyen, Başarısızlık, (Ahirette) Ödüllendirilme, Cesaret ve Bakmakla yükümlü olduklarını terk etme*” olmak üzere altı farklı boyutta ölçebilen bir ölçek geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler- Ölüm, Ölüm Algısı, Ölçek Geliştirme, Güvenirlik, Geçerlik, Faktör Analizi

* Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü

E-posta: ilhantopuz@sdu.edu.tr

Giriş

Ölüm, yaşamın en kaçınılmaz gerçeğidir. İnsan istemese de, ölümü tadacaktır. Ölüm, insanlığın çözemediği, fakat karşılaşmak zorunda olduğu, belki de yaşamın anlamının içinde saklı olduğu (Yıldız, 2006, s. 1-5; Koç, 2009, s. 245-259), bilinmeyen tek mutlak gerçektir (Hökelekli, 1996, s. 97; Karaca, 2000; Okyavuz, 1995, s. 67-171). Ancak, kime sorulsa, “hayır, benim ölmem için erken” yanıtını verecektir. Ölüm, sanki kişinin kendisine değil, başkalarına gelecektir. İnsan, kendi ölümü ile ilgili düşüncelerini bastırmakta, bilinçaltına itmektedir (Hökelekli, 2008, s. 9-78). Genellikle yaşlı insan, ölüme daha yakın kişi olarak düşünülmektedir.

Günümüz modern insanı, ölümü hatırlamak istememekte, hatta onunla ilgili konuşmaktan kaçınmaktadır. Konuşmak zorunda kaldığında da, çoğunlukla ölüm hakkındaki olgulardan bahsetmekte, ölümün insanda yarattığı duygulardan ve düşüncelerden bahsedilmemektedir (Yalom, 1989, s. 5).

Bununla birlikte, ölüm hiçbir dönemde basit bir olay olarak algılanmamıştır. İnsanların yaşam tarzlarını etkileyen (Keskin, 2006, s. 7-41; Çetinkaya, 2011, s. 18-38) ölüm, yaşamımızın her dönemini şekillendiren önemli bir gerçektir. Günümüzde tedavi ve sağlık hizmetlerindeki önemli gelişmeler de ölüm karşısında insanların hissettiği çeşitli duyguları ortadan kaldıramamıştır (Karaca, 2000, s. 69-83; Öztürk, 2010, s. 49).

İnsanlar çevrelerindeki bireylerin yaşadıkları ölüm olaylarından yola çıkarak, ölüme ilişkin tutumlar geliştirmektedirler. Yani, insanlardaki ölüm düşüncesinin oluşmasında çevrelerindeki ölüm olaylarının etkisi büyüktür. Çünkü ölüm, insanın bizzat tecrübe alanı dışında gerçekleşen bir olaydır (Gibbs ve Achterberg, 1998, s. 563-569).

Ölüme yönelik tutumların oluşmasında, kişinin çevresindeki bireylerin ölüm olaylarının özellikleri kadar, kişinin içinde bulunduğu yaş döneminin gelişimsel özellikleri de etkilidir (Aksu ve Okçay, 2010, s. 113-126). Bireyin çevresindeki ölüm olayları ve gelişimsel dönemin özellikleri yanında, din, kültür ve deneyimler de bireyin ölüm algısını etkilemektedir. Başka bir ifadeyle; bireyin kendi bireysel yok oluşuna ilişkin düşünceleri, yaşamındaki kayıplardan, travmatik yaşam olaylarından ya da bilişsel ve duygusal olarak yaşama yüklediği anlamdan etkilenen dinamik bir olgudur. Dolayısıyla ölüm algısı, her bireyde kendine özgü bir şekilde, başkalarının ölüm algılarından bağımsız olarak gelişmektedir (Karaca, 2000, s. 98; Thalbourne, 1996, s. 1043-1045).

Bu algıların en fazla kaygı ve korkuya neden olduğu dönem gençlik dönemidir (Yıldız, 2006; Karaca, 2000). Gençlik dönemi içindeki bireyler, yaşam coşkusu içindedirler. Bu coşku ile birlikte, hayatı sindire sindire yaşamak, tüm zevkleri tatmak ve dünyayı tanımak isterler. Yani hayatını, sınırsız bir şekilde yaşamak isterken, insanın aklına ölüm gelir. Ölüm, gençliğin bütün coşkusunu kaygı ve korkuya dönüştürebilmektedir (Hökelekli, 1991, s. 151-165).

Kişinin kendi ölümünü düşünmesi, onda bedeni kaybetmeye, acı duymaya, ölüm anında yalnız kalmaya, denetimini ve kimlik duygusunu kaybetmeye, ayrıca ölüm sonrası belirsizliğe dayalı ölüm korkusu oluşmaktadır. Bütün bunlara bağlı olarak da, bireyde ölümü kabullenmeme/ölüme meydan okuma veya tam tersine ölümü isteme ve ölümü kabullenme gibi tutumlar oluşabilmektedir. Ayrıca, başkalarının ölümünde, yas tutma süreci de bunlara eklenmektedir (Hökelekli, 1996, s. 98).

Ölüm olayına yönelik bu tutumlar, bireyin edindiği kendisine has bilgi, duygu ve düşüncelerden oluşmaktadır (İnceoğlu, 2010, s. 20-25; Kağıtçıbaşı, 1996, s. 84). Ölümle ilgili bilgi, duygu ve düşünceler, zamanla ölüme yönelik tutuma dönüşmektedir. Dolayısıyla, bireylerin ölüm hakkında öğrenecekleri doğru bilgiler aracılığı ile duruma uygun duygu ve düşüncelere sahip olması, ölüm ile ilgili kaygı ve korkularının düzeyini azaltabilecektir (İbn Miskeveyh, 2000).

Ölüm ve ölüm kaygısı üzerine İngilizce olarak yazılan bütün makaleleri ve sekiz kitabı inceleyen Lehto ve Stein'e göre; ölüm kaygısının duygusal, bilişsel, deneyimsel, gelişimsel, sosyo-kültürel ve motivasyonel boyutları vardır (Lehto ve Stein, 2009). Duygusal bileşen, bireyin varoluşuna yönelik bir tehdidin beyindeki duygusal bellek alanlarını aktive etmesiyle oluşan duyguları kapsamaktadır. Bilişsel bileşen, ölüm kaygısı, ölüm süreci, ölü olma durumu, ölüm sonrası bilinmezlik ve bedenle ilgili düşünceleri kapsamaktadır. Motivasyonel bileşen, ölüm kaygısı ve buna karşı geliştirilen savunma mekanizmalarının bireyin davranışlarını etkilemesi ve yaşam için bir motivasyon oluşturmasıdır. Bireyin deneyimleri sonucu gelişen bilişsel yapının ölüm kavramı ile birleşmesi sonucunda ölümün birey için daha az kaygı unsuru oluşturacağı düşünülmektedir (Kelly, 1955).

İnsanlar kendileri için tehlikeli olarak değerlendirdikleri durumlardan mümkün olduğu kadar uzak kalmak, kaçmak, kendilerini korumak isterler. Dolayısıyla korku, içerdiği tehlike düşüncesine bağlı olarak, beraberinde korunma, kaçma davranışını tetikleyen bir duygudur. Kuvvetli korkular, kuvvetli kaçma

davranışını da beraberinde getirmektedir. Çünkü korkuların temelinde, içinde bulunulan durum için geliştirilen olumsuz düşünceler yer almaktadır. Söz konusu düşünce-duygu kısır döngüsü kaygıyla sonuçlanabilmektedir (Gençöz, 1998, s. 9-16). İnsanların ölümle ilgili kaygı ve korkularının temelinde de ölümle ilgili bilgi, duygu ve düşünceler yer almaktadır. Ancak her insan, ölüme farklı anlamlar yüklemektedir. Ölüm düşüncesi kimi için stres kaynağı iken, kimi için stresten kurtulma yoludur. Kimine göre ölüm bir yok oluş iken, kimine göre de sonsuz bir hayata başlamaktır (Şentürk, 2010, s. 40-41; Erdoğan ve Özkan, 2007, s. 171-179).

İslam kültüründe, bazı insanlar ölümü “uykudan uyanmak” ve “sevgiliye kavuşma” olarak değerlendirirken, bazı insanların da ölümü “acı çekmek”, “günahları hatırlamak” veya “hesap vermek” şeklinde değerlendirmelerinin temelinde, dinî bilgi, dinî duygu ve dinî düşüncelerin yer aldığı belirtilmektedir (Yıldız, 2001, s. 1-7; Yıldız, 1999, s. 105-119; Şentürk, 1983, s. 303-312; Karaca, 2000, s. 58-69).

Genel olarak, ölüm olayının korku ve kaygılara yol açmasının nedeni, ölümün pek çok açıdan itici, soğuk, insanlardan uzak ve hastane köşelerinde yalnız yaşanacak bir olay olarak düşünülmesidir (Tanhan ve Arı, 2006, s. 34-43). Varoluşçu filozoflara göre ise iyi anlaşılan ölüm gerçeği, insan yaşamı üzerinde olumlu etkiler yapabilmektedir (Tanhan ve Arı, 2006, s. 34-43; Sezer ve Saya, 2009, s. 151-165). Bu nedenle, ölüm konusunda verilecek olan gerçekçi eğitim, insanlardaki ölüm korku ve kaygılarını azaltabilecektir (Demirsoy, 1998, s. 1-12; Sezer ve Saya, 2009, s. 159-160).

İslam filozofları, ölüm korkusunu yenmede kalbin doyumunu ve aklın önemi vurgulayarak, çeşitli delillerle ölüm korkusunun yersizliğini açıklamaya çalışmışlar ve dolaylı olarak insanların ruh sağlığını korumayı amaçlamışlardır (Saruhan, 2006, s. 87-105). Aklın korkuları yenmedeki öneminin vurgulanması, aklın bilgi ve delillerle korkuları yenebileceğini, dolayısıyla insanların ölüm konusunda bilgilendirilmelerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Ülkemizde yapılan ölüm ile ilgili çalışmalar incelendiğinde, çalışmaların ölüm kaygısı üzerine yoğunlaştığı görülmektedir (Hökelekli, 2008; Ayten, 2009; Karaca, 2000; Turgay, 2003; Koçanoğlu, 2005; Şenol, 1989; Yıldız, 1996). Çalışmalar, dindarlık tipolojilerine ve farklı demografik özelliklere göre ölüm kaygısı düzeyini belirlemeye yöneliktir. Günümüzde ise çalışmalar, ölüm kaygısının ne olduğunu anlamaya ve kaygının azaltılması için yapılması gere-

kenler üzerine yoğunlaşmaktadır¹ (Corr, N. ve Corr, M., 2009; Lehto ve Stein, 2009; MCGovern ve Barry, 2000; Harrawoo, Doughty ve Wilde, 2011; Çevik, 2010).

Batı kültüründe ve ülkemizde, ölüm kaygısı düzeyinin belirlenmesinde çeşitli ölçekler kullanılmaktadır. Batı kültüründe kullanılan ölçeklerden biri de, Spilka ve arkadaşları tarafından geliştirilen “Ölüm (perspektifleri) Algıları Ölçeği”dir (Lehto ve Stein, 2009; Karaca, 2000). Spilka ve arkadaşları, ölüme yönelik algıların 10 farklı boyutu olduğunu düşünerek, bu boyutları ölçmeye yönelik 60 maddeden oluşan bir ölçek hazırlamışlar ve çoğunluğu üniversite öğrencilerinden oluşan 18-83 yaş aralığındaki 328 kişiye uygulamışlardır. Ölçeğin ölçmeyi amaçladığı boyutları; *Acı*; Bu boyuta göre ölüm, bilincin ve üstün olmanın kaybedildiği acı verici bir olay olarak görülmektedir. *Yalnızlık*; Bu boyuta göre ölüm, başkalarından ayrılma, tecrid edilme ve yalnız kalma olarak görülmektedir. *Doğal son*; Bu boyuta göre ölüm, hayatın doğal olarak sona ermesi olarak görülmektedir. *Bilinmeyen*; Bu boyutta ölüm, hayatın gizemli, belirsiz ve akılcı olmayan bir şekilde sona ermesi olarak görülmektedir. *Ceza*; Bu boyutta ölüm, zalimler için bir adil son olarak görülmektedir. *Bakmakla yükümlü olduklarınıu terk etme*; Bu boyutta, bakmakla yükümlü olduklarımızın terkinden doğan suçluluk hissi vurgulanmakta, aynı zamanda yaşayanları kıskanma görülmektedir. *Başarısızlık*; Bu boyutta ölüm kişisel bir başarısızlık, yenilgi, sonsuz bir hayal kırıklığı ve çaresizlik olarak görülmektedir. *(Ahirette) Ödüllendirilme*; Bu boyutta ölüm, ahiret hayatında ödüllendirilme, beraat etme ve sonsuz iyiliklere kavuşma olarak görülmektedir. *Umursamazlık*; Bu boyutta ölüm, hayatın akışı içinde sıradan, hiçbir önemi olmayan, unutulması gereken bir olay olarak değerlendirilip umursanmamaktadır. *Cesaret*; Bu boyutta ölüm, kişinin ölüm karşısındaki gücünü ve cesaretini gösterme fırsatı olarak değerlendirilmektedir.

Spilka ve arkadaşları, geliştirdikleri ölçeğin uygulanması sonrasında gerçekleştirdikleri istatistiksel işlemlere göre, ölüme yönelik boyutlardan acı ve yalnızlık boyutuyla ilgili maddelerin tek bir faktörde toplandığını, ceza boyutunun ise anlamlı geçerliliğinin olmadığını tespit etmişlerdir. Bunun sonucunda, 8 boyutu ölçen 43 maddelik bir ölçek geliştirmişlerdir (Spilka, Minton, Sizemore ve Stout, 1977). Spilka ve arkadaşları tarafından geliştirilen ölçeğin ülkemiz koşullarına adaptasyonu yapılmadığı için, her hangi bir çalışmada kullanılmamıştır.

¹Özellikle, yoğun bakımda bulunan hastalarla ilgilenen hemşirelerin veya ölümcül hastalığı olanlara bakım hizmeti verenlerin, hastalarla ilişkilerinde hastaların ölüm kaygısını azaltabilmek için neler yapabilecekleri, ayrıca, ölmekte olan bireylerle her zaman birlikte olmaları ve sık sık ölüm olaylarına şahit olmaları nedeniyle kendilerinde oluşan ölüm kaygısını azaltmanın yolları araştırılmakta, yakınlarını kaybedenler için yas tutma sürecinin kolay atlatılmasını sağlayıcı çeşitli kurs ve seminerler düzenlenmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Spilka ve arkadaşları tarafından geliştirilen ölçeğin ülkemiz koşullarına uyarlanması, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yapılması, özellikle gençlerin ölüm hakkındaki bilgi, duygu ve düşüncelerinin öğrenilmesinde kullanılabilir bir ölçme aracı geliştirmektir. Bu amaca yönelik olarak geliştirilen ölçekten alınacak bilgilerle, gençlerin ölüme bakış açıları değerlendirilip, uygun eğitim ve psikolojik danışma yoluyla, gençlerin ölüm kaygıları ile başa çıkmalarının kolaylaştırılması ve ruh sağlıklarının korunmasına yardımcı olmak amaçlanmıştır (Ölüm kaygısı ile başa çıkma konusunda, rehber öğretmen adaylarının eğitilmesi konusunda bakınız: Kumcağız ve Yılmaz, 2012).

Yöntem

Çalışma Grubu

Saha araştırmalarında, araştırma problemine uygun araştırma yöntemi tespit edildikten sonra, araştırma evreninin belirlenmesi ve bu evrenden çalışma grubunun (örneklem) seçilmesi gerekmektedir. Araştırmanın evreni Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencileri olarak belirlenmiş, çalışma grubu ise bu evrenden ‘basit rastlantısal örnekleme’ yöntemi ile seçilen öğrencilerden oluşmuştur. Bu yöntemin temel kuralı, evrendeki her bireyin çalışma grubuna girebilme olasılığının birbirine eşit ve birbirinden bağımsız olmasıdır (Arseven, 1993, s. 99).

Ölçek formu yeterli sayıda çoğaltılmış ve çalışma grubuna uygulanmıştır. Uygulama sonucunda, ölçek formları teker teker incelenerek tutarlı doldurulup doldurulmadıkları, eksik olup olmadıkları kontrol edilmiş, sadece uygun görülenler istatistiki uygulamaya alınmıştır. Çalışma grubunda 17 ve üzeri yaşlardaki gençlerden, cinsiyet, sınıf, fakülte ve sosyo-ekonomik düzeyden herkesin temsilinin sağlanmasına özen gösterilmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilere herhangi bir ücret ödenmemiş ve herhangi bir puan verilmemiştir. Araştırmaya katılanların %41’i erkek, %59’u kız öğrencilerden oluşmaktadır. Çalışma grubunun yaş ortalaması 19.1 (Yaş Aralığı 18-28)’dir.

Ölüm Algısı Ölçek (ÖAÖ) Maddelerinin Geliştirilmesi

Ölüm Algısı (Perspektifleri) Ölçeğinin geliştirilmesi, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yapılmasında ilgili literatürden yararlanılmıştır (Hill ve Hood, 1999). Ölçek geliştirilmesinde, yurt dışında çeşitli araştırmalarda kullanılan

Spilka ve arkadaşlarının geliştirdikleri ölçekten yararlanılmıştır (Spilka, Minton, Sizemore ve Stout, 1977, s. 169-178).

Ölçeklerin çeşitli ülke ve kültürlerle adaptasyonu yapılmaktadır. Bu adaptasyon, ölçek ifadelerinin o ülke diline uygun şekilde çevrilmesi şeklinde olduğu gibi bazı eklemeler yapılması şeklinde de olabilmektedir. Spilka ve arkadaşları tarafından geliştirilen ölçeğe, kültürel farklılıklarımızı dikkate alarak bazı eklemeler yapılmıştır. Böylece, orijinali 43 maddeden oluşan ölçek, İslam kültürüne ait özellikleri yansıtan maddelerin eklenmesiyle 60 maddelik bir ölçek haline gelmiştir. Ölçek, Spilka ve arkadaşları tarafından geliştirilen ölçeğin ölçtüğü 8 boyuta ilaveten, ölümün *Hatırlatıcılık* boyutuna ait ifadelerin ölçeğe eklenmesiyle 9 boyutu ölçecek şekilde hazırlanmıştır. Ölçeğin ölçmeyi amaçladığı boyutlar şunlardır;

1. *Acı ve Yalnızlık*; Bu boyuta göre ölüm, bilincin ve üstün olmanın kaybedildiği acı verici bir olay olarak görülmektedir. Ayrıca ölüm, başkalarından ayrılma, tecrid edilme ve yalnız kalma olarak görülmektedir.
2. *Doğal son*; Bu boyuta göre ölüm, hayatın doğal olarak sona ermesi olarak görülmektedir.
3. *Bilinmeyen*; Bu boyutta ölüm, hayatın gizemli, akıl ermez ve belirsiz bir şekilde sona ermesi olarak görülmektedir.
4. *Bakmakla yükümlü olduklarını terk etme*; Bu boyutta, bakmakla yükümlü olduklarımızın terkinden doğan duygu ve düşünceler vurgulanmakta, aynı zamanda yaşayanları kıskanma görülmektedir.
5. *Başarısızlık*; Bu boyutta ölüm kişisel bir başarısızlık, yenilgi, sonsuz bir hayal kırıklığı ve çaresizlik olarak görülmektedir.
6. *(Ahirette) Ödüllendirilme*; Bu boyutta ölüm, ahiret hayatında ödüllendirilme, beraat etme ve sonsuz iyiliklere kavuşma olarak görülmektedir.
7. *Umursamazlık*; Bu boyutta ölüm, hayatın akışı içinde sıradan, hiçbir önemi olmayan, unutulması gereken bir olay olarak değerlendirilip umursanmamaktadır.
8. *Cesaret*; Bu boyutta ölüm, kişinin ölüm karşısındaki gücünü ve cesaretini gösterme fırsatı olarak değerlendirilmektedir.
9. *Hatırlatıcılık*; Bu boyutta ölüm, yapılan davranışlarından pişman olma ve tövbe etmeyi hatırlatıcı görülmektedir

Hazırlanan ölçek maddeleri, önce bir grup öğretim üyesine sunulmuş, yapılan eleştiri, öneri ve tekliflerden sonra bir grup öğrenci üzerinde ölçeğin pilot uygulaması yapılmıştır. Anlaşılması zor ve gereksiz ifadeler düzeltilmiştir.

Ölüm Algısı (Perspektifleri) Ölçeği beşli likert tipi bir ölçektir. Her madde için, “Kesinlikle Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum”, “Kesinlikle Katılmıyorum” şeklinde beş seçenek kullanılmıştır (Tezbaşaran, 1994).

Veriler bilgisayar ortamında SPSS programına kodlanırken sırayla 5, 4, 3, 2, 1 puanları verilmiştir. (Kesinlikle Katılıyorum= 5, Katılıyorum= 4, Kararsızım= 3, Katılmıyorum= 2, Hiç Katılmıyorum= 1)

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde çeşitli istatistiksel tekniklerden yararlanılmıştır. İstatistiksel işlemler bilgisayarda SPSS 15.0 (Statistical Package for Social Science) istatistik paket programı ile yapılmıştır. ÖAÖ'nin geçerlik çalışması için, temel bileşenler faktör analizi ile yapı geçerliliği incelenmiştir. ÖAÖ'nin güvenilirliği için iç tutarlık katsayısı (Cronbach Alpha) hesaplanmıştır.

Bulgular

ÖAÖ'nin Geçerliğine İlişkin Bulgular

Bir ölçme aracının istenen verileri temsil edip etmediğinin, başka değişkenlerle karıştırmadan istenen tutumu ölçüp ölçmediğinin bilinmesi için geçerlik testinin yapılması gereklidir. Bir ölçme aracının geçerliği içerik ve yapı açısından değerlendirilir. *İçerik* açısından değerlendirmek için ilgili literatürden yararlanılarak ölçek ifadeleri hazırlanmış; uygulama öncesinde bir uzman grupta ve öğrencilerden oluşan bir pilot grupta denenmiştir (Tezbaşaran, 1994).

Ölçeğinin (ÖAÖ) yapı geçerlik testi için, deneklere sunulan toplam 60 maddeden alınan cevaplara, temel bileşenler ve faktör analizi testleri yapılmış, faktörler rotasyona tabi tutulmuştur. Hazırlanan maddelerin kaç boyutta toplandıklarının belirlenmesi için temel bileşenler ve faktör analizi yapılması gereklidir. Ölçekteki maddelerin faktör yüklerinin her hangi bir faktörde toplanması, bu maddelerin aynı özelliği (faktörü/boyutu) ölçtüğünü, dolayısıyla geçerliğini göstermektedir. Ayrıca bu analiz ile ölçeğin kaç boyutu ölçtüğü belirlenmekte-

dir. Aynı faktörde toplanan ifadeler/maddeler aynı boyutu, ikinci ya da üçüncü faktörlerde toplanan maddeler ise, diğer faktörleri (boyutları) ölçüyor demektir (Tezbaşaran, 1994).

Yapı geçerlik testi için yapılan temel bileşenler faktör analizi sonuçlarına göre, ölçekle açıklanabilen varyans % 44,48'dir. Faktör analizinin yorumlanabilir olduğuna, Kaiser-Meyer-Olkin Measure and Bartlett's Test'i sonuçlarına, Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy = 0,73 ve 'Bartlett's Test of Sphericity = 10776,628', 'Significance= 0,000' a bakılarak karar verilmiştir. Ölüm Algısı (Perspektifleri) Ölçeği maddelerinin 6 farklı boyutta toplandığı görülmüştür. Bu boyutlar ve boyutlarla ilgili istatistiki veriler tablo 1'de verilmiştir.

İstatistiki manada, ölçeğin 6 boyutu ölçtüğü görülmüştür. Ölçeğin ölçtüğü boyutlara ait maddelerin faktör yüklerinin 0.42 ve 0.77 arasında olduğu görülmüştür. Elde edilen bu değerler, Ölüm Algısı (Perspektifleri) Ölçeğinin geçerliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

ÖAÖ'nin Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Bir ölçme aracının sahip olması istenen ikinci önemli özellik, güvenirliktir. Güvenirlik, bireylerin test maddelerine verdikleri cevaplar arasındaki tutarlılık olarak tanımlanır. Güvenirlik, testin ölçmek istediği özelliği ne derece doğru ölçtüğü ile ilgilidir. Başka bir deyişle, güvenirlik, ölçülmek istenen bir değişkenin, sürekli olarak aynı ölçeklerin kullanılması halinde, ölçme sonuçlarının birbirine yakınlık derecesidir (Büyüköztürk, 2004, s. 163). Ölçme aracının güvenirliğini kontrol etmede çeşitli teknikler kullanılmaktadır.

Bu araştırmada, Ölüm Algısı (Perspektifleri) Ölçeğinin (ÖAÖ) güvenirliği için 'Cronbach's Alpha' iç tutarlılık değerlerine bakılmıştır. Alfa modeli olarak da bilinen Cronbach's Alpha tekniği, ölçekte yer alan maddelerin homojen bir yapı gösteren bir bütünü ifade edip etmediğini araştırmaktadır. 0 ile 1 arasında değer alan bu katsayı, Alfa katsayısı olarak adlandırılır. Alfa katsayısı 1'e yaklaştıkça, ölçeğin güvenirliği yüksek olarak yorumlanmaktadır (Büyüköztürk, 2004, s. 165).

Yapılan analizlere göre, ölçeğin "(Ahirette) Ödüllendirilme" alt boyutuna ait Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı $\alpha= 0,82$, "Bakmakla yükümlü olduklarını terk etme" alt boyutuna ait Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı $\alpha= 0,72$, "Başarısızlık" alt boyutuna ait Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı $\alpha= 0,75$,

“Cesaret” alt boyutuna ait Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısı $\alpha = 0,69$, “Bilinmeyen” alt boyutuna ait Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısı $\alpha = 0,67$, “Acı Çekme” alt boyutuna ait Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısı $\alpha = 0,73$ olarak hesaplanmıştır. Görüldüğü gibi, ölçeğin alt boyutlarına ait Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayılarının 0.67 ile 0.82’dir. Ölçeğin genelinin Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısının ise 0,81 olduğu görülmüştür. Buna göre, Ölüm Algısı (Perspektifleri) Ölçeği (ÖAÖ) güvenilir bir ölçektir.

Tablo 1 : Ölüm Algısı Ölçeği Maddelerinin Faktör Yük Değerleri ve Korelasyon

	Fak. Yük.	r
1.(Ahirette) Ödüllendirilme; Bu boyutta ölüm, Allah’a kavuşma, ahiret hayatında ödüllendirilme, ebedi mutluluğa, sonsuz iyiliklere ve ölen sevdiklerimize kavuşma olarak görülmektedir.		
Ölüm, ebedi mutluluğun yaşanacağı yere (cennete) giriştir	0.66	0.64
Ölüm, cennete ve ebedi mutluluğa açılan bir kapıdır	0.75	0.78
Ölüm, Allah’a kavuşma ve sonsuz bir huzurdur	0.70	0.68
Ölüm, daha iyi bir başka hayat için bu hayattan vazgeçmektir	0.62	0.66
Ölüm, ölen sevdiklerimize kavuşmayı sağlayan bir olaydır	0.43	0.56
2.Bakmakla yükümlü olduklarını terk etme; Bu boyutta, bakmakla yükümlü olduklarımızın terkinden doğan duygu ve düşünceler vurgulanmaktadır	Fak. Yük.	r
Ölüm, geride kalanların kendi başlarına ayakta durabilmeleri için bir şanstır	0.53	0.64
Ölüm, geride kalanların ölümü nasıl karşılayacaklarını göstermeleri için bir fırsattır	0.43	0.73
Ölüm, geride kalanlar için gerçekle yüzleşme anıdır	0.52	0.64
Ölüm, geride kalanların yaşama bağlılıklarının test edildiği bir olaydır	0.50	0.76
Ölüm, aileyi geçimiyle baş başa bırakmaktır	0.46	0.56
3.Başarısızlık; Bu boyutta ölüm kişisel bir başarısızlık, yenilgi, sonsuz bir hayal kırıklığı ve çaresizlik olarak görülmektedir	Fak. Yük.	r
Ölüm, umutların tükenmesidir	0.69	0.79
Ölüm, hayatın anlam arayışında yapılan en büyük hatadır	0.53	0.64
Ölüm, kendini gerçekleştirme şansının sonsuza kadar yok olmasıdır	0.58	0.75
Ölüm, başarılı olma mücadelesindeki en kötü yenilgidir	0.56	0.76
4.Cesaret; Bu boyutta ölüm, kişinin ölüm karşısındaki gücünü ve cesaretini gösterme fırsatı olarak değerlendirilmektedir	Fak. Yük.	r
Ölüm, ölüme verdiğimiz değeri gösterme anıdır	0.49	0.76
Ölüm, hayatın son anını nasıl karşıladığımızı gösterme anıdır	0.50	0.76
Ölüm, kendimize karşı en dürüst olduğumuz anıdır	0.42	0.77
Ölüm, aşağılanmanın ve yenilginin ret edilme anıdır	0.63	0.69
5.Bilinmeyen; Bu boyutta ölüm, hayatın gizemli, akıl ermez ve belirsiz bir şekilde sona ermesi olarak görülmektedir	Fak. Yük.	r

Ölüm, hakkında kimsenin bir şey bilmediği bir olaydır	0.62	0.75
Ölüm, bir soru işaretidir.	0.73	0.83
Ölüm, hayatın en karmaşık olaydır	0.62	0.75
6.Acı Çekme; Bu boyuta göre ölüm, bilincin ve üstün olmanın kaybedildiği acı verici bir olay olarak görülmektedir	Fak. Yük.	r
Ölüm, son bir acı ve ızdırıp amıdır	0,77	0,59
Ölüm, son bir eziyettir	0.45	0.85
Ölüm, son bir azaptır	0.50	0.84

“Ölçeğin boyutları arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla yapılan istatistiki işlemlere göre; Ölçeğin “(Ahirette) Ödüllendirilme” ile “Acı Çekme” boyutları arasında negatif, diğer tüm boyutlar arasında ise istatistiki manada $p < 0.01$ düzeyinde pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bakınız Tablo 2.

Tablo 2: Ölçeğin Boyutlar arasındaki Korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6
1	1					
2	0.31**	1				
3	-0.02	0.28**	1			
4	0.53**	0.46**	0.17**	1		
5	0.09*	0.25**	0.27**	0.20**	1	
6	0.23**	0.36**	0.42**	0.34**	0.34**	1

* $P < 0.001$, ** $p < 0.05$

Sonuç ve Öneriler

Yapılan bu çalışma ile batı kültüründe geliştiren bir ölçeğin, Türk-İslam kültüründe yetişen 18-28 yaş aralığındaki gençlerin ölüme bakışlarını belirlemek amacıyla kullanılabilir geçerli ve güvenilir bir formu geliştirilmiştir,

Geliştirilen “Ölüm Algısı Ölçeğini” ayrıntılı olarak tanımak ve analiz etmek için ölçeğin alt boyutlarını/ faktörlerini incelemek gereklidir. Yukarıda belirtildiği gibi ölçek altı faktöre sahiptir. Faktör maddelerinin dağılımında genelde basit bir yapı gözükmemekte, faktörlerin sayısı ve nitelikleri, Spilka ve arkadaşlarının ölçeği ile benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte, Spilka ve arkadaşlarının ölçeği 8 boyutu ölçerken, bizim ölçeğimiz 6 boyutu ölçmektedir. Ancak, ölçek boyutlarının içeriği birbirine benzerdir. Şüphesiz bunda Spilka ve arkadaşlarının ölçek maddelerini ölçeğimize almanın da bir etkisi vardır. Ancak, yukarıda belirtildiği gibi batı kültürüne ait bazı ifadeler ölçekten çıkarılmış, onun yerine

Türk-İslam kültürüne ait ifadeler konulmuştur. Ölçekte yer alan bazı ifadelerde farklılık olmasına rağmen faktörlerin niteliği hemen hemen aynıdır. Bu sebeple ölçeğimizdeki altı faktörün isimleri Spilka ve arkadaşlarının ölçeğindeki ifadelerle benzerlik taşımaktadır. Bu bağlamda ölçeğimiz, Spilka ve arkadaşlarının ölçeğinin Türk ve İslam kültürüne uyarlanması, adaptasyonu olarak da nitelendirilebilir.

Orijinal 43 maddeden oluşan “Ölüm Algısı (Perspektifleri) Ölçeğinin” Türk-İslam kültüründe uygulanması sonucunda, 8 boyut yerine, (*Acı çekme-Yalnız kalma, Bilinmeyen, Başarısızlık, (Ahirette) Ödüllendirilme ve Cesaret olmak üzere*) 5 boyutu ölçtüğü tespit edilmiştir. Türk-İslam kültürüne uygun yeni ifadelerin ölçeğe eklenmesine bağlı olarak Ölüm Algısı (Perspektifleri) Ölçeğinin (*Acı Çekme, Bilinmeyen, Başarısızlık, (Ahirette) Ödüllendirilme, Cesaret ve Bakmakla yükümlü olduklarını terk etme olmak üzere*) 6 boyutu, toplam 24 ifade ile ölçtüğü tespit edilmiştir.

Orijinal ölçekte yer alan *Acı çekme ve Yalnız kalma* boyutu, Türk-İslam kültüründe sadece *Acı çekme* olarak ayrı bir boyut oluşturmuştur. Bunun nedeni, Türk-İslam geleneğinde, toplumsal yardımlaşma ve paylaşmayı teşvik eden dini ve millî değerlere bağlı olarak ölümcül hastalığı olanların veya ölüme yakın olanların hastane odalarında yalnız bırakılmaması, yani toplumsal dayanışmanın en azından yakın aile bireyleri arasında yaşatılması olabilir.

Orijinal ölçekte yer alan “*doğal son* (Bu boyuta göre ölüm, hayatın doğal olarak sona ermesi olarak görülmektedir)” ve “*umursamazlık* (Bu boyutta ölüm, hayatın akışı içinde sıradan, hiçbir önemi olmayan, unutulması gereken bir olay olarak değerlendirilip umursanmamaktadır)” boyutları, geliştirilen ölçekte ayrı bir boyut olarak yer almamıştır. Bunun nedeni, kültürler arasındaki farklılığa bağlı olarak oluşan ölüm algısı olabilir. Çünkü her dinin kendine has ölüm ve ölüm ötesi hayat ile ilgili öğretileri mevcuttur (Çevik, 2006, s. 405-445).

Orijinal ölçekte yer alan “*Bakmakla yükümlü olduklarını terk etme*” boyutu, Türk-İslam kültüründe geliştirilen ölçekte farklı nitelikte ayrı bir boyut olarak yer almıştır. Bu boyutta, geride kalanlar için endişelenme söz konusudur. Bunun nedeni yine, Türk-İslam geleneğinde, aile bireyleri arasındaki yardımlaşma ve paylaşmanın her zaman ön planda tutulması olabilir.

Orijinal ölçekte yer almayan, ancak geliştirdiğimiz ölçekte yer alan “*Hatırlatıcılık* (Bu boyuta göre ölüm, yapılan davranışlarından pişman olma ve tövbe

etmeyi hatırlatıcı görülmektedir) boyutu sadece iki madde ile temsil edildiği için istatistiki gerekçelerle ölçek alt boyutu olarak değerlendirilmemiştir.*

Ölçek, 18-28 yaş aralığındaki gençlerin ölüme yönelik algılarını belirlemek amacıyla kullanılabilir. Ancak, eğer ölçekten elde edilecek bilgiler, tanılama ve psikolojik danışma amaçlı kullanılacak olursa, ölçek maddelerine ilaveten, yarı yapılandırılmış (açık uçlu) sorularla ölçek bulgularının desteklenmesi yararlı olabilir. Yani ölçek kullanılırken, katılımcılara; “Sizce ölüm nedir?, Ölüm, sizde hangi duyguları uyandırıyor?... vb. soru ilaveleriyle, katılımcıların ölüm hakkındaki düşünceleri daha iyi öğrenilebilir. Elde edilen bilgiler ışığında daha gerçekçi yorumlar yapılması mümkündür.

Kaynakça

- Aksu, T. & Okçay, H. (2010). Yaşam dönemlerine göre ölüm algısı ve hemşirelik yaklaşımı. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 5(14), 113-126.
- Arseven, A. D. (1993). *Alan araştırma yöntemi*. Ankara: Gül Yayınları.
- Ayten, A. (2009). Üniversite öğrencilerinde ölüm kaygısı: Türk ve Ürdünlü öğrenciler üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(4), 85-108.
- Büyüköztürk, Ş. (2004). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: PegemA Yay.
- Corr, C. A., Nabe, C. M. & Corr, Do. M. (2009). *Death and dying, life and living*. Sixth Edition. Kanada: Cengage Learning Inc.
- Çetinkaya, H. (2011). Roma ve Bizans İmparatorlukları'nda ölüm algısı ve mezar türleri. *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 18-38.
- Çevik, B. (2010). *Hemşirelerin ölüme ve ölmekte olan bireye bakım vermeye ilişkin tutumları ve deneyimleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, Ankara.
- Çevik, Ş. (2006). Ölüm düşüncesi ve ölüm ötesiyle ilgili dini inançlar. *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* (s.405-445). Hokelekli, H. (Ed.). İstanbul: DEM Yayınları.

* Cronbach's Alpha güvenirlilik katsayısı 'a= 0,67

<i>Hatırlatıcılık</i> (Bu boyuta göre ölüm, yapılan davranışlarından pişman olma ve tövbe etmeyi hatırlatıcı görülmektedir)	Fak. Yük.	r
Ölüm, günahları hatırlatan bir olaydır	0.61	0.78
Ölüm, pişman olmayı hatırlatan bir olaydır	0.66	0.84

- Demirsoy, A. (1998). Yaşlanmanın ve ölümün evrimsel öyküsü. *Geriatrı, 1*(1), 1-12.
- Erdođdu, M. Y. & Özkan, M. (2007). Farklı dini inanışlardaki bireylerin ölüm kaygıları ile ruhsal belirtiler ve sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiler. İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, *14*(3), 171-179.
- Gençöz, T. (1998). Korku: Sebepleri, sonuçları ve başatme yolları. *Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Kriz Dergisi, 6*(2), 9-16.
- Gibbs, H. W., Achterberg, J. (1998). Spritual values and death anxiety: Implications for counseling with terminal cancer patients. *Journal of Counseling Psychology, 25*(6), 563-569.
- Hill, P. C. & Hood, R. W. (1999). *Measures of religiosity*. Religious Educational Press, Birmingham, Alabama.
- Hökelekli, H. (1996). *Din psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınları.
- Hökelekli, H. (1991). Ölüm ve ölüm ötesi psikolojisi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi, 3*, 151-165.
- Hökelekli, H. (2008). Ölüm, ölüm ötesi psikolojisi ve din. 1. Baskı. İstanbul: DEM Yayınları.
- İbn Miskevayh (2000). Ölüm korkusu, mahiyeti ve nefsin ölümden sonraki durumu. (İbrahim Aslan, Çev.), *İslamic Philosophy* (ss.103-114), Fuat Sezgin (Ed.), V.86, Frankfurt.
- İnceoğlu, M. (2010). *Tutum, algı ve iletişim*. İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınları
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). *İnsan ve insanlar*. İstanbul: Evrim Basım Yayın Dağıtım.
- Karaca, F. (2000). *Ölüm psikolojisi*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Karakuş, G. Öztürk, Z. & Tamam, L. (2012). Ölüm ve ölüm kaygısı. *Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, Arşiv Kaynak Tarama Dergisi (Archives Medical Review Journal); 21*(1), 42-79.
- Kelly, G. A. (1995). *The psychology of personal constructs*. Vol. 1. New York: Norton.
- Keskin, Y. Z. (2006). Şanlıurfa halk kültüründe ölüm. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 11*(16).
- Koç, E. (2009). Varoluşsal bir problem olarak ölüm üzerine bir değerlendirme: Tolstoy'un İvan İlyiç'in ölümü adlı eseri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12*(22), 245-259.
- Koçanoğlu, A. (2005). *Personal meanings of death and religiosity as predictors of death anxiety and death fear of university students*. Yayınlanmamış Doktora

Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Kumcağız, H. & Yılmaz, M. (2012). Psikolojik danışma ve rehberlik lisans programı öğrencilerinin cinsiyet ve sınıf değişkenine göre ölüm kaygı düzeyleri. *On-dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 215-231.
- Harrowood, L. K., Doughty, E. A. & Wilde, B. (2011). Death education and attitudes of counselors-in-training toward death: An exploratory study. *Counseling And Values*, 56, 83-95.
- Lehto, R. H. & Stein, K. F. (2009). Death anxiety: An analysis of an evolving concept. *Research and Theory For Nursing Practice: An International Journal*, 23.
- McGovern, M. & Barry, M. M. (2000). Death education: Knowledge, attitudes, and perspectives of Irish parents and teachers. *Death Studies*, 24, 325-333.
- Okyavuz, Ü. (1995). Ölüm ve ölümcül hastalık. *Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi, Kriz Dergisi*, 3(1), 167-171.
- Öztürk, Z. K. (2010). *Yaşlı bireylerde ölüm kaygısı*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Adana.
- Saruhan, M. S. (2006). İslam filozof ve düşünürlerinde ölüm korkusu ve tedavisi. *AÜİFD*, 1, 87-105.
- Sezer, S. & Saya, P. (2009). Gelişimsel açıdan ölüm kavramı. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 151-165.
- Spilka, B., Barbara, M., Douglas, S. & Larry, S. (1977). Death and personel faith: A psychometric investigation. *Journal For The Scientific Study of Religion*, 16 (2), 169-178.
- Şenol, C. (1989). *Ankara ilinde kurumlarda yaşayan yaşlılarda ölüme ilişkin kaygı ve korkular*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şentürk, H. (1983). Ölüm gerçeği ve Allah inancı. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 303-312.
- Şentürk, H. (2010). *İslami hayatın psikolojik temelleri*. İstanbul: İz Yayınları.
- Tanhan, F. & Arı, F. (2006). Üniversite öğrencilerinin ölüme verdikleri anlam ve öğrenim gördükleri program açısından ölüm kaygısı düzeyleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 34-43.
- Tezbaşaran, A. A. (1994). *Likert tipi ölçek geliştirme kılavuzu*. Ankara: Türk Psikologları Derneği.
- Thalbourne, M. A. (1996). Belief in life after death: Psychological origins and influ-

- ences. *Personality and Individual Differences*, 21(6), 1043-1045.
- Turgay, M. (2003). *Ölüm korkusu ve kişilik yapısı arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. *İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, İstanbul*.
- Turgut, M. F. & Baykul, Y. (1992). *Ölçekleme teknikleri*. Ankara: ÖSYM.
- Yalom, I. (1989). *Love's executioner*. New York: Basic Books.
- Yıldız, M. (1999). Ölüm kaygısıyla dindarlık arasındaki ilişki üzerine bir yorum. *Düşünen Siyaset*, 4, 105-119.
- Yıldız, M. (2001). Dindarlık ve ölüm kaygısı-tasavvufi yaklaşım ve günümüz üniversite öğrencileri, *Journal of Religious Culture*, 43b, 1-7.
- Yıldız, M. (1996). Ölümle ilgili genel tutumlar. *Akademik Araştırmalar*, 1(3), 178-188.
- Yıldız, M. (2006). *Ölüm kaygısı ve dindarlık*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.

Death Perspective Scale Development of Turkish Version: Validity and Reliability Study

İlhan TOPUZ*

Introduction

Death is the most inevitable reality of life. Every individual will unwillingly taste death any time. Death is the only thing that humanity can not solve its essence and the meaning of life may be hidden in it (Yıldız, 2006, p. 1-5; Koç, 2009, p. 245-259). It is the only unknown, absolute reality of life (Hökelekli, 1996, p. 97; Karaca, 2000; Okyavuz, p. 167-171).

Death is a reality with which all humans are going to face to on one day. Regarding to this reality, by depending on the death events around him/her, each individual develops some perspectives and providences towards death, in accordance with developmental characteristics of his/her age and cultural and religious values. Therefore, the death perspective, peculiar to each individual, develops independently from others' perspective

Today's modern man does not want to remember the death, and avoids even talking about it. However, as death perspectives have an overwhelming impact on people's lifestyles, death is not viewed as a simple event in any period (Keskin, 2006, p. 7-41; Çetinkaya, 2011, p. 18-38). That is, death is an important fact that shapes our lives at every period of life.

---

* Assist. Prof. Dr., Suleyman Demirel Univeristy, Faculty of Theology, Department of Teacher Training for the Religion and Ethics Courses in Primary Schools

Address for correspondence: SDÜ İlahiyat Fakültesi, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü, Isparta/TURKEY

E-mail: ilhantopuz@sdu.edu.tr

Perspectives towards the death are formed by individual's own knowledge, thoughts and feelings about the death (İnceoğlu, 2010, p. 20-25; Kağıtçıbaşı, 1996, p. 84). The individuals' perspectives of death have different meanings. While the idea of death is a source of stress for someone, on the other hand, it is a way of relieving stress for others (Şentürk, 2010, p. 40-41; Erdoğan & Özkan, 2007, p. 171-179).

Since death itself is beyond the scope of human experience, people develop perspectives toward the death through deaths of people around them. (Gibbs & Achterberg, 1998, p. 563-569). In the formation of perspective toward death, the person's characteristics of age period is also effective (Aksu & Okçay, 2010, p. 113-126). In addition to this, religion, culture and personal experiences about death influence the individual's death perspective. Therefore, the individual's perspective of death develops in a unique way, regardless of others' perspectives (Karaca, 2000, p. 98; Thalbourne, 1996, p. 1043-1045).

The Islamic philosophers have emphasized the importance of the heart's satisfaction and the mind, in order to decrease the fear of death and protect the mental health of people. According to them, the fear of death is unnecessary (Saruhan, 2006, p. 87-105). Emphasizing the importance of the mind in overcoming fear of death, the mind can defeat fear with knowledge and evidence, an account of this, they have suggested informing people about death.

The scientific studies on death, in Turkish-Islamic culture, are focused on the death anxiety and its relation to other behaviors of individuals. (Hökelekli, 2008, Ayten, 2009, Karaca, 2000; Turgay, 2003; Koçanoğlu, 2005; Şenol, 1989; Yıldız, 1996). In our culture, some scales are used to determine the level of death anxiety. But there is no scale to measure the perspectives about the death. In Western culture, there are some scales to measure the perspectives about the death. One of the scales, used in Western culture, is the Death Perspective Scale, which was originally developed by Spilka et al. This scale consists of 43 items, and measures the perspectives towards the death, in eight dimensions.

The primary purpose of this study is to develop a scale to measure the perspectives of individuals towards death in the Turkish-Islamic culture. For this purpose, The Death Perspective Scale which had been originally developed by Spilka et al. was used. In addition to the items on the Death Perspective Scale, the pool of items was formed according to the Turkish-Islamic culture.

Methodology

Study Group

The universe of the research was determined as the Suleyman Demirel University students, the study group of this universe was selected with “simple random sampling’ method”.

The validity and reliability of Death Perspective Scale was carried out with the participation of 382 university student. 41% percent of the participants are men (n = 157), 59% percent of the participants are women (n = 225). The average age of the participants was 19.1 years-old (range: 18-28). 48% of the study group is at grade 1, 27% of the study group is at grade 2, 11% of the study group is at grade 3 and 14% of the study group is at grade 4. The majority of the university students (76%) are at middle socio-economic level.

Data Collection Instrument: Death Perspective Scale

Firstly, all of the items of the Death Perspective Scale, which was originally developed by Spilka et al, were translated into Turkish language. Secondly, in addition to the items on the Death Perspective Scale, the pool of items was formed according to the Turkish-Islamic culture. The items were discussed with some experts. After the discussion, a 60 item pool was prepared. The 60 items, as a scale aims to measure, eight dimensions of death perspective;

1. Death as Pain and loneliness,
2. Death as Unknown,
3. Death as Forsaking Dependents,
4. Death as Failure,
5. Death as an Afterlife Reward,
6. Death as failure,
7. Death as Courage,
8. Death as Reminder.

Death Perspective Scale is a five-point Likert-type scale. For each item, “Strongly Agree”, “Agree”, “Undecided”, “Disagree”, “Strongly Disagree” format is used (Tezbaşaran,1994). Finally, The Death Perspective Scale was implemented and the data was collected.

Data Analysis

The Statistical Package for Social Science (SPSS 15.0) was used to analyze the research data. The research data was encoded to the computer as “Strongly Agree 5”, “Agree 4”, “Undecided 3”, “Disagree 2”, “Strongly Disagree 1”.

After encoding the research data, an exploratory factor analysis was applied to the development phase of Death Perspective Scale. In order to determine the appropriateness of the data with factor analysis, Kaiser Meyer Olkin (KMO) coefficient was calculated, and Bartlett’s Sphericity test was applied. Kaiser Meyer Olkin index values were classified as “unacceptable 0.00 to 0.49”, “0.50 to 0.59 bad”, “medium 0.60 to 0.69”, “0.70 to 0.79 thoroughly”, “0.80 to 0.89 is quite good,” “excellent 0.90 to 1.00”. KMO values should be 0.60 and above to be able to continue factor analysis. KMO coefficient was calculated as 0,73 and Bartlett’s Sphericity value = 10776,628, Significance = 0,000, $p < .01$ respectively. These results show that responses of the participants for the scale items are suitable for factor analysis.

Findings

Validity of the Death Perspective Scale

According to the results of exploratory factor analysis, 36 items of which factor loadings were less than .30 were removed and analysis were repeated. The determination of the scale factors, “factors eigen values should be 1 or greater than 1” (Büyüköztürk, 1994) rule was taken into account. “Varimax” method was used for rotation analysis.

According to exploratory factor analysis, death perspective scale is explained 44,48% of the total variance and the scale is composed of six factors.

- Factor 1 is composed of 5 items and items factor loadings are ranging between .43 and .75.
- Factor 2 is composed of 5 items and items factor loadings are ranging between .43 and .53.
- Factor 3 is composed of 4 items and items factor loadings are ranging between .53 and .69.

- Factor 4 is composed of 4 items and items factor loadings are ranging between .42 and .63.
- Factor 5 is composed of 3 items and items factor loadings are ranging between .62 and .73.
- Factor 6 is composed of 3 items and items factor loadings are ranging between .45 and .77.

The death perspective scale is composed of 24 items. Factors were named according to context of the common features of items in that factor.

Accordingly, 1st factor was named as “*Death as an Afterlife Reward*”. Death was seen as the meeting with Allah, to be rewarded in the Hereafter, eternal happiness, eternal goodness and a meeting with deceased loved ones.

The 2nd factor was named as “*Death as forsaking dependents*”. In this dimension, the thoughts and feelings of leaving dependents are emphasized

The 3rd factor was named as “*Death as Failure*”. Death was seen as a personal failure, defeat, frustration and helplessness.

The 4th factor was named as “*Death as Courage*”. Death was seen as an opportunity to show strength and courage against the person’s death.

The 5th factor was named as “*Death as Unknown*”. Death was seen as life’s mysterious, incomprehensible and ambiguous ending.

The 6th factor was named as “*Death as Pain*”. Death was seen as superior painful event and loss of consciousness.

Reliability of the Death Perspective Scale

Reliability analysis of the Death Perspective Scale was calculated by using Cronbach’s alpha internal consistency coefficient formulas. Cronbach alpha internal consistency coefficient was calculated as .81 for the scale.

- Cronbach alpha internal consistency coefficient for *Death as Pain* was calculated as 0.73,
- Cronbach alpha internal consistency coefficient for *Death as Unknown* was calculated as 0.67,
- Cronbach alpha internal consistency coefficient for *Death as forsaking dependents* was calculated as 0.72,

- Cronbach alpha internal consistency coefficient for *Death as Failure* was calculated as 0.75,
- Cronbach alpha internal consistency coefficient for *Death as an Afterlife Reward* was calculated as 0.82,
- Cronbach alpha internal consistency coefficient for *Death as Courage* was calculated as 0.69.

Conclusions and Suggestions

Through this study, a reliable and valid form of Death Perspective Scale, which was originally developed in Western culture, was adapted to the Turkish-Islamic culture. The original form has 8 subscales, the adopted form of the scale has 6 subscales. However, the content of the scales are quite similar to each other.

The scale can be used to determine the perspectives of young people towards the death. However, if the findings, obtained from the scale, are going to be used for diagnostics and counseling purposes, in addition to the findings, to use some semi-structured (open-ended) questions can be useful to support the findings.

Keywords- Death, Death perception, Scale development, Reliability, Validity, Factor analysis.